

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ**

**ГУМАНІТАРНА ОСВІТА:
ШКОЛА – КОЛЕДЖ – УНІВЕРСИТЕТ**

**Умань
ВПЦ «Візаві»
2023**

УДК 37.013:[81/82:070](06)
Г94

Рекомендувала до друку вчена рада факультету філології та журналістики
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 11 від 28 лютого 2023 року).

Рецензенти:

Григоренко Т. В., д-р пед. н., доц. (Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини);

Папушина В. А., д-р пед. н., доц. (Хмельницький національний університет).

Редакційна колегія: **Цимбал-Слатвінська Світлана**, д-р пед. н., проф.;
Січкарь Світлана, канд. філол. н., доц.; **Денисюк Василь**, канд. філол. н., доц.;
Хлистуна Ірина, канд. філол. н., доц.; **Похилюк Олена**, канд. філол. н., спеціаліст вищої категорії, ст. викл.; **Скрипник Надія**, канд. філол. н., спеціаліст вищої категорії; **Зарудняк Наталія**, ст. викл.; **Денисюк Ірина**, ст. викл.

Г94

ГУМАНІТАРНА ОСВІТА: ШКОЛА – КОЛЕДЖ – УНІВЕРСИТЕТ :
збірник наук. і навч.-метод. матеріалів. Умань : ВПЦ «Візаві», 2023. Вип. 1. 211 с.

У збірнику представлено теоретичні та практичні матеріали, що стосуються різних аспектів гуманітарної, передусім філологічної, освіти у школі, коледжі, університеті. Значна частина запропонованих матеріалів спрямована на подолання складних моментів, що виникають під час підготовки до ЗНО/НМТ. Автори свідомі того, що завершеної гуманітарної освіти бути не може, що підтверджує загальновідомий меседж про навчання впродовж життя. Запропоновані методичні, психологічні та теоретичні поради – це ще одна спроба педагогів розставити акценти на тих аспектах, які сприятимуть якісній підготовці випускників ЗЗСО, коледжів до ЗНО/НМТ з української мови і літератури / з української мови, а також допомогти самим педагогам обмінятися досвідом.

За зміст і достовірність викладених матеріалів відповідальність несе автор.

УДК 37.013:[81/82:070](06)

© Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2023

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І	
ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	5
<i>Барщевська І.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ ТА ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ІЗ СИНДРОМОМ АСПЕРГЕРА ТА СДУГ	5
<i>Комарова З. І.</i>	
ДОСВІД МОНИТОРИНГУ ТА ПЕРЕГЛЯДУ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	10
<i>Ткаченко Н.</i>	
ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ДО ПРОЄКТНО-ВПРОВАДЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ	15
РОЗДІЛ ІІ	
ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	18
<i>Бабій А. П.</i>	
ЛЕКСИЧНА ГРАМОТНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОГО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЗНО	18
<i>Балицька Я. В., Коломієць І. І.</i>	
ЗАСВОЄННЯ СТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ ЯК СПОСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ: АНАЛІТИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ПІДХІД	24
<i>Денисюк В. В., Зелінська О. Ю.</i>	
ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДАВНЬОГО ТЕКСТУ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ.....	28
<i>Коваль В. О.</i>	
МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	31
<i>Левченко С. В.</i>	
КУЛЬТУРА ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК СКЛАДНИК ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ	40
<i>Мазур Т. А.</i>	
РОБОТА НАД ЕСЕ ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ 10–11-х КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	44
<i>Осіпчук Г. В.</i>	
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗІСТАВНОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ (на матеріалі казкового дискурсу).....	50
<i>Похилюк О. М.</i>	
АКТИВНА ВЗАЄМОДІЯ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З ДИСЦИПЛІН ФІЛОЛОГІЧНОГО ЦИКЛУ	58
<i>Січкач С. А., Денисюк І. А.</i>	
ВИКОРИСТАННЯ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ РІЗНОЇ ФОРМИ І СТУПЕНЯ СКЛАДНОСТІ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ІЗ ТЕМИ «СИНТАКСИС ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ».....	64
<i>Хлистул І. В.</i>	
ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ЯК ТЕКСТОТВІРНИЙ ЗАСІБ В ЕСЕ ОКСАНИ ЗАБУЖКО.....	99
<i>Хоміцька Г. В.</i>	
МОВЛЕННЯ ПРАВИЛЬНЕ Й КОМУНІКАТИВНО ДОЦІЛЬНЕ – ЗАПОРУКА УСПІШНОГО СКЛАДАННЯ ЗНО	104

РОЗДІЛ III	
ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ	110
<i>Василевич І. В.</i>	
ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ТЕСТУВАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ	110
<i>Гончарук В. А., Шмиг С. С.</i>	
АРХЕТИПИ В НОВІТНІЙ РЕЦЕПЦІЇ М. ДРАЙ-ХМАРИ.....	114
<i>Зарудняк Н. І., Плахотна С. В.</i>	
ДРАМА-ФЕОРІЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ЛІСОВА ПІСНЯ»: ОБРАЗИ РУСАЛОК	120
<i>Лопушан Т. В., Городнюк Г. В., Галушко Н. Ю.</i>	
УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА КЛАСИКА ОЧИМА СТАРШОКЛАСНИКІВ (проблеми читацької рецепції)	126
<i>Нетупська Т. М.</i>	
РОЗБИТА МРІЯ ПРО СЛАВУ ЖУЛЬЄНА СОРЕЛЯ (на матеріалі роману «Червоне і чорне» Стендаля)	132
<i>Омелянчик Т. Г.</i>	
ІМПРЕСІОНІЗМ У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТОЛІТТЯ, ЙОГО СПЕЦИФІКА	138
<i>Осіпенко Н. С., Ільницька А.</i>	
УКРАЇНОЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЕКСАНДРА АЛЕШІ НА УМАНЩИНІ	145
<i>Пепчук О. Я.</i>	
ІНТИМНА ЛІРИКА ВАСИЛЯ ДЕНИСЮКА	150
<i>Ревук Ю. О.</i>	
ТЕМАТИЧНЕ РОЗМАЇТТЯ «ПОВЧАЛЬНИХ НОВЕЛ» МІГЕЛЯ ДЕ СЕРВАНТЕСА	155
<i>Романуха Ю. В.</i>	
ЛІТЕРАТУРНІ ДИКТАНТИ В КОНТЕКСТІ ЗНО	161
<i>Старинець Г. В.</i>	
ТРАДИЦІЙНІ ТА СУЧАСНІ ДЖЕРЕЛА ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЇ ПИСЬМЕННИКА	166
<i>Черевченко В. В., Черевченко О. М.</i>	
КОМПАРАТИВНІ СТУДІЇ ДИТЯЧОЇ ПРОЗИ В. ВИННИЧЕНКА ТА Ч. ДІККЕНСА	171
<i>Черевченко В. В., Черевченко О. М.</i>	
МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ЕПІЧНОГО ТВОРУ	187
<i>Яковенко Т. В.</i>	
ІСТОРІОСОФСЬКІ ІДЕЇ ТА ВІЗІЇ ЛЕОНІДА МОСЕНДЗА В РОМАНІ «ОСТАННІЙ ПРОРОК».....	198
РОЗДІЛ IV	
ЖУРНАЛІСТИКА В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНИХ ЗНАНЬ	206
<i>Мируненко А.</i>	
МОВНА ОСОБИСТІСТЬ: ЗНАЧЕННЯ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ.....	206
<i>Христін М.</i>	
КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЖУРНАЛІСТІВ	209

- Подільський, 2018. 678 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/25319/1/Popovych_dysertaciya-merged.pdf.
7. Семенов О. М. *Українська культуромовна особистість учителя (шляхи її формування в системі професійної підготовки)* : монографія / за ред. Л. І. Мацько. Київ : Педагогічна думка, 2007. 303 с.
8. Ходанич Л. П., Ходанич П. М. *Стилістика в профільній школі* : методичний посібник для вчителя. Ужгород : ЗІПО, 2021. 85 с. URL: https://znayshov.com/News/Details/navchalno-metodychni_posibnyku_dlia_pedahohichnykh_pratsivnykiv/14.

Денисюк В. В., Зелінська О. Ю.
(Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини)

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДАВНЬОГО ТЕКСТУ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Історія української мови має винятково важливе значення в системі лінгвістичної підготовки майбутніх учителів-філологів. Нині знання з історичної граматики української мови та історії української літературної мови вкрай необхідні вчителеві української мови, адже багато сучасних лінгвістичних фактів неможливо пояснити без знайомства з їх історією. У процесі формування у здобувачів практичних умінь і навичок з історії української мови загалом основну увагу слід приділяти лінгвістичному аналізу мови літературних і писемних джерел, різних за часом і місцем виникнення. Лінгвістична характеристика давнього тексту вимагає від здобувача відповідних знань і правильного тлумачення широкого кола фонетичних, орфографічно-граматичних, лексико-фразеологічних та інших явищ української мови на різних хронологічних зрізах. Лінгвостилістичний аналіз текстів розрахований на вміння бачити і правильно тлумачити архаїчні мовні факти, насамперед у писемних пам'ятках києворуського та староукраїнського періодів.

Писемна спадщина українського народу нині є однією з найбагатших у світі. Вона представлена великою кількістю рукописних і друкованих творів різної жанрово-стильової характеристики та хронологічного розподілу. Серед найбільш авторитетних у мовному аспекті першоджерел, аналіз яких дає здобувачам освітнього ступеня чітке уявлення про особливості формування та функціонування української мови в різні періоди її розвитку, назвемо такі пам'ятки києворуської та староукраїнської писемності, як *Остромирове євангеліє* (XI ст.), *Руська правда* (XI ст.), *Добрилове євангеліє* (XII ст.), *Слово про похід Ігорів* (XII ст.), *Галицьке євангеліє* (XIII ст.), *Лаврентійвський список літопису* (XIV ст.), *грамоти*

(XIV–XV ст.), *Іпатіївський список літопису* (XV ст.), *Пересопницьке євангеліє* (XVI ст.), *Статут Великого князівства Литовського* (1529, 1566 і 1588 рр.), *граматики, словники* (XVI–XVII ст.), *актові книги* (XVI–XVII ст.), *твори П. Могили, З. Копистенського, Й. Галятовського, А. Радивиловського, К. Зиновієва та ін.* (XVII ст.), *літописи* (Самовидця, Г. Граб'янки, С. Величка та ін.) (XVII–XVIII ст.), *інтермедії* (XVII–XVIII ст.), *щоденники* (М. Ханенка, Я. Марковича) (XVIII ст.), та ін.

Комплексний аналіз мови писемних джерел, різних за жанром і часом, орієнтує здобувачів освітнього ступеня на всебічне засвоєння матеріалу з історії української мови. Крім того, викладачам слід також поставити завдання порівняльного аналізу мовних особливостей, наприклад, ділових, релігійних і художніх творів давньої доби. Для лінгвістичного аналізу майбутнім філологам передусім потрібно запропонувати такі першоджерела, текстовий матеріал яких дає можливість повніше і глибше зрозуміти процеси, що відбувалися в українській мові на певному етапі її еволюції та характеризували розвиток засобів і прийомів літературного мововираження того чи того часу. Більшість відібраних для занять текстів є досить показовими в мовному аспекті та відображають основні орфоепічні, лексико-граматичні особливості української літературної мови в певний період її розвитку. Зазначимо, що текстовий матеріал узято із серії видань «Пам'ятки української мови», а також із сайту Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (цифрова бібліотека історико-культурної спадщини (<http://surl.li/etfmb>)). Багато адаптованих текстів знаходиться на сайті litorpys.org.ua.

Досвід викладання дисциплін історико-лінгвістичного блоку переконує, що відібрані для аналізу давні тексти мають різний ступінь складності. Деякі з них не становлять для більшості здобувачів освітнього ступеня труднощів, оскільки при належному засвоєнні теоретичного матеріалу конкретні мовні факти різних епох зазвичай є досить легко впізнаваними і не виходять за межі традиційної класифікації. Інші першоджерела часто потребують додаткового пояснення викладача як в аспекті змісту, так і в аспекті правильного мовного розуміння. Саме тому доречно подавати окремі тексти з невеликими коментарями, а також глосарії незрозумілих або маловідомих слів, засвідчених у писемних пам'ятках. Тим часом це не виключає роботи майбутніх учителів-філологів із тими чи тими лексикографічними джерелами, передусім зі *Словником староукраїнської мови XIV–XV ст.* (2 т.), *Словником української мови XVI – першої половини XVII ст.* (поки побачили світ 17 випусків), *Історичним словником українського язика* Є. Тимченка (вип. 1–2), що нині є найбільшим досягненням української історичної лексикографії. На практичних заняттях, аби правильно зорієнтувати здобувачів освітнього ступеня на те, які мовні факти необхідно визначити та охарактеризувати в

кожному конкретному випадку під час лінгвістичного аналізу тексту, доцільно сформулювати запитання і завдання, даючи перед матеріалом тексту короткі відомості про зміст писемної пам'ятки, час її написання чи перекладу, авторство тощо.

Наприклад, у ході аналізу текстів києворуського періоду студентам-філологам необхідно знайти та порівняти явища живого українського мовлення та старослов'янської мови, окреслити їхні функції в системі мовностилістичних засобів пам'ятки. При цьому слід пам'ятати, що аналізувати потрібно найбільш показові контрастні мовні явища книжного та народнорозмовного походження.

Мовностилістичний аналіз текстів XIV–XVIII ст. вимагає від здобувачів освітнього ступеня знання функційно-стильової диференціації староукраїнської літературної мови, структурних особливостей фонетичної системи, граматичного ладу, орфографії, лексики та фразеології на різних етапах її розвитку, а також уміння розрізняти традиційні явища та новотвори, бачити послідовність їх відображення в тексті, визначати ступінь іншомовного впливу, систему мовних засобів і закономірність їх використання у творах різних стилів і жанрів.

Грунтовне вивчення історичної граматики української мови дасть змогу вчителю правильно пояснювати мовні явища сучасної української мови, як-от при вивченні лексико-фразеологічної системи прокоментувати вживання відмінкової форми *вітра* у фразеологізмі *ловити / шукати вітра в полі* при нормативній *вітер* (З. в.) чи *вітру* (Р. в.): *Наші студентки не дуже хочуть мати справу зі шваброю. Спочатку скаржаться на скруту, просяться на роботу, запевняють, що інакше хоч інститут кидай або з голоду помирай, обіцяють старатися, але працюють місяць-два, а тоді **шукай вітра в полі*** (Гуменюк Н., «Енна. Дорога до себе»); *Я знав, що тепер він кровопивствуватиме до кінця, тому плюнув на все, спорядив машину з чотирма автоматами Зябрева, посадив фрау Вільтруд у «цеппелін» Попова, і ми вирушили **ловити вітра в полі*** (Загребельний П., «Тисячолітній Миколай»).

Якщо об'єктом історичної граматики є переважно тексти до кінця XVIII ст., то історія української літературної мови охоплює весь писемний фонд аж до сьогодення, включаючи і питання правопису та мовної політики. Характеристика текстів новоукраїнського періоду кінця XVIII – початку XX ст. не вимагає від майбутніх філологів скрупульозного виявлення й аналізу всіх ознак, що вказують на зв'язок мови першоджерела із живим народним мовленням, оскільки мова цих текстів безпосередньо спирається на живе народне мовлення. При розборі текстового матеріалу, взятого з художніх і публіцистичних творів сучасної української літератури, викладач перевіряє, наскільки здобувач освітнього ступеня може правильно і глибоко охарактеризувати особливості графіки,

граматичні та орфографічні особливості (зокрема, написання, що передають живу українську вимову, і написання, зумовлені впливом тогочасної офіційної орфографії), а також відмінності від поширених рис української мови, зумовлені впливом місцевих діалектів, особливості лексики з точки зору її семантики та стилістичної диференціації.

Мовна політика совєтської імперії втрутилася у природне функціонування мов усіх поневолених народів. Абстрагуючись від політики («Нас ніхто не неволив, ми самі виявили бажання бути у складі СРСР» та ін.), зазначимо, що українська лінгвістика за позицію самостійного розвитку своєї мови втратила багатьох мовознавців світового рівня, а щоби Мала Русь (у значенні «давня, первинна») не диктувала світу своєї історії, а відтак і не нагадувала про прадавність своєї мови, совєти насильно позбавляли українську мову питомих рис (згадаймо хоч би примусове вилучення літери *г* з абетки, заміну фіналі родового відмінка *-и* на *-і* (наприклад, *радости – радості*), та ін.).

Отже, лінгвістичний аналіз давнього тексту є досить ефективною формою перевірки практичних умінь і навичок здобувачів з історії української мови, що має потужну проєкцію на подальшу професійну діяльність учителя-словесника.

Коваль В. О.

*(Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини)*

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Постановка проблеми. Високий рівень сформованості професійної компетентності вчителя української мови передбачає вільне володіння теоретичним матеріалом, уміння орієнтуватися в інформаційному просторі та знаходити все необхідне для уроку, володіння необхідними психологічними якостями, морально-особистісними цінностями, національними переконаннями та базою знань, умінь і навичок з методики навчання української мови.

Актуальність цієї статті зумовлена виникненням нових освітніх потреб школярів у зв'язку зі створенням концепції Нової української школи, у якій чітко сформульовані завдання для майбутніх учителів зі всіх предметів, зокрема з української мови. Зазначимо, що останнім часом спостерігається посиленна увага до положень концепції НУШ та способів їх реалізації.